

Válka, Miroslav

Snahy i záchranu tradičních technologií a revitalizaci lidové výroby

In: Válka, Miroslav. *Homo faber : tradiční zemědělství a lidová výroba v českých zemích z pohledu etnologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 97-103

ISBN 978-80-210-7112-4; ISBN 978-80-210-7115-5 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/131128>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

3. SNAHY O ZÁCHRANU TRADIČNÍCH TECHNOLOGIÍ A REVITALIZACI LIDOVÉ VÝROBY

Rozvoj průmyslu a strojové velkovýroby v 2. pol. 19. stol., jemuž rukodělná malovýroba nebyla schopna konkurovat, vedl k jejímu postupnému úpadku a zániku. Vzhledem k tomu, že tovární sériové výrobky postrádaly hodnoty rukodělné produkce, objevují se snahy o záchranu a obnovu nejdříve uměleckého řemesla a v návaznosti na to také domácké výroby. Tyto snahy vycházejí z anglického prostředí, kde industrializace započala a její důsledky se projeví nejdříve.

Jednou z forem revitalizace uměleckého řemesla bylo zakládání uměleckoprůmyslových muzeí a škol. První sbírky uměleckého řemesla se školou vznikají v Anglii (1852); ve středoevropském prostoru je založena první uměleckoprůmyslová škola ve Vídni v r. 1867, muzeum už r. 1864, nedlouho na to v Brně (1873) a v Praze (1885). Na podporu lidové výroby byl ve Vídni r. 1879 založen Školský ústav pro domácí průmysl, který měl pobočku v Praze zaměřenou na výuku učitelek krajkářství. Obdobné myšlenky vedly k budování odborných škol v regionech s koncentrací určitého druhu lidové výroby.³³⁴ Do konce 19. stol. působily ve všech živnostenských střediscích pokračovací školy a další školy lidového „průmyslu“. Vzdělávací poslání měly také různě zaměřené jednorázové kurzy.

K podpoře uměleckého řemesla a lidové výroby měly posloužit také výstavní akce od světových až po regionální a lokální. První **světová výstava** se uskutečnila v Londýně r. 1851, ale až na pařížské světové výstavě r. 1867 převládá komplexní pohled na život jednotlivých zemí, takže vedle umění se objevily také technické novinky a zemědělství; pro středoevropský prostor měla zásadní význam světová výstava ve Vídni r. 1873, kde byly prezentovány v rámci rakouské expozice české země, ale jen okrajově;³³⁵ samostatné expozice zaměřené na lidový oděv a výrobu se dostalo Moravě. Ve vydaném katalogu lze spatřovat jeden z prvních pokusů o odborné zpracování problematiky lidové výroby.³³⁶

Jiné ideové pozadí a konotace měly velké české výstavní podniky na konci 19. stol. **Všeobecná zemská jubilejní výstava** (1891) prezentovala hospodářský vzestup země po stu letech od výstavního podniku provázejícího korunovaci Leopolda II. (1791); nicméně velký společenský úspěch provázela českou chalupu, která zde byla postavena jako idealizovaný prototyp lidového obydlí podle plánů architekta Antonína Wiehla ve spolupráci s malířem a dokumentátorem Janem Prouskem. Chalupa byla výstavním pro-

334 Ve Valašském Meziříčí vzniká Umělecká škola dřevařská (1874), ve Frenštátě p. R. Odborná škola tkalovská (1882), v Morkovicích Odborná škola košíkářská (1888), v Rožnově p. R. Vyšivačská škola (1906), Malířská škola a dílna v Telči (1908). Viz JANČÁŘ, J.: *Lidová rukodělná výroba na Moravě*. Strážnice 1988, s. 32.

335 Vzhledem k bojkotování výstavy českou politickou reprezentací vystavena jen lidová výroba šumavská a krušnohorská, oblastí, kde žilo německy mluvící obyvatelstvo. K výstavě SCHEUFLER, V.: *Světová výstava ve Vídni v roce 1873 a počátky české etnografie*. In: *Počátky vědeckého národopisu a studium českého a slovenského lidového umění*. Olomouc 1983, nestr.

336 DUDIK, B.: *Catalog der nationalen Hausindustrie und der Volkstrachten in Maehren*. Brünn 1873.

storem pro prezentaci lidového umění, které rezonovalo s dobovým národním cítěním vlastenecky orientované české společnosti.

Společenský úspěch „české chalupy“ inspiroval ředitele Národního divadla a staročeského politika Františka Adolfa Šubrtu k myšlence velké národopisné výstavy „československého“ kmenu, která by představila jeho vyspělou lidovou kulturu a sloužila k podpoře politických požadavků.³³⁷ Tzv. krajinské výstavy shromažďující materiál pro centrální akci v Praze přispěly k šíření vlasteneckého cítění a k upevňování národní identity. **Národopisná výstava československá** byla slavnostně otevřena 15. května 1895 a její jádro tvořila výstavní vesnice přibližující výrazné regionální typy lidových staveb českých zemí a zčásti také ze Slovenska. Lidová výroba se prezentovala v rámci jednotlivých objektů, artefakty uměleckého charakteru v oddílu Památky práce výtvarné (výšivka, krajka, malovaný nábytek, keramika) spolu se stylovou produkcí. Souborné pojednání o lidové výrobě do reprezentativního výstavního sborníku zpracoval Josef Kavka.³³⁸

Svérázové hnutí

Specifickou roli ve snahách o obrodu lidové výroby a řemeslných tradic sehrálo na přelomu 19. a 20. stol. tzv. svérázové hnutí. Vyrůstalo z několika ideových zdrojů. Jedním z nich bylo „objevení“ lidové výšivky a ornamentu v 80. letech 19. stol. Výstavy lidových výšivek se konaly na několika místech českých zemí a v gesci různých vlastenecky orientovaných pořadatelů: první výstava se uskutečnila v pražském Rudolfinu r. 1880, v Olomouci ji r. 1885 uspořádal Vlastenecký spolek musejní, další pražská výstava proběhla v r. 1887 a brněnská Vesna se připojila výstavou výšivek r. 1888.³³⁹ Zájem o výšivku a její estetické hodnoty směřoval jednak ke sběratelství a odbornému zpracování, na druhé straně ke snahám o její uplatnění v současné bytové a oděvní kultuře. Napomoci měly tištěné vzorníky obsahující překreslené výšivkové motivy z různých etnografických regionů českých zemí, které byly doplněny výzdobnými prvky z lidového nábytku a z dalších artefaktů lidové provenience. O moravskou výšivku se jako první opřela Berta Sojková³⁴⁰ a po ní s velkým úspěchem Madlena Wanklová³⁴¹; z moravského a uhersko-slovenského materiálu vycházel Ondřej Pisch,³⁴² ale vznikla i díla s motivikou celonárodní.³⁴³

337 BROUČEK, S.: *České národopisné hnutí na konci 19. století*. Praha 1979; BROUČEK, S. a kol.: *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895*. Praha 1995.

338 KAVKA, J.: Zaměstnání lidu. In: *Národopisná výstava československá v Praze 1895*. Praha [1897], s. 207–214.

339 HORÁK, J.: Národopis československý. Přehledný nástin. In: *Československá vlastivěda II. Člověk*. Praha 1933, s. 396–395.

340 SOJKOVÁ, B.: *Vzory vyšívání lidu slovanského na Moravě*. Olomouc 1886.

341 WANKLOVÁ, M.: *Moravské ornamenty I–III*. Olomouc 1889–1891.

342 PISCH, O.: *Sbírka předloh moravského ornamentu*. Kroměříž 1895; PISCH, O.: *Moravský ornament*. Přerov 1896; PISCH, O.: *Ukázky ornamentiky moravské a uhersko-slovenské*. Přerov 1901; PISCH, O.: *Sbírka předloh moravského a uhersko-slovenského ornamentu*. Olomouc 1902.

343 WEICHET, E.: *Prvky našeho svérázu. Sbírka základních motivů lidové ornamentiky československé*. Praha 1919.

Svérázové hnutí konce 19. stol. vyrůstalo z přesvědčení, že lidové umění, zejména lidový ornament je jediným zdrojem národní specifičnosti – **národního svérázu**. Jeho formování napomáhala také společenská situace přelomu 19. a 20. stol. a vznik secese, která se snažila o vlastní umělecký výraz a o odklon od historických slohů a jejich kopírování. Usilovala o univerzálnost a propojení volného a užitého umění i architektury do jednoho konzistentního stylu. Mezi její znaky náležel dekorativismus a ornamentálnost s využitím přírodních motivů, ale někteří tvůrci se inspirovali i lidovým uměním. Dekorativismus secese se stal jedním ze zdrojů svérázu.

Vůdčí osobností svérázového hnutí byla **Renáta Tyršová** (1854–1937).³⁴⁴ V rámci své veřejné a literární činnosti se začala zajímat o lidové umění, stala se členkou výboru pro šíření národního vyšívání ustaveného r. 1888 z podnětu Umělecké besedy a působila v dozorčích radách dívčích škol jako školní inspektorka pro ruční práce. Silné národní cítění formované rodinným prostředím dokládá při vzpomínce na arch. Jana Koulu (1855–1919), svého blízkého spolupracovníka: „*Vyšli jsme s profesorem Koulou z toho pokolení, které na jaře svého života bylo účastno své doby kouzelného rašení národního duchu, kterýmž jsou naplněna šedesátá léta minulého století. Dojmy z mládí nás ukovaly v tuhé nacionalisty ba skoro národní šovény. Byli jsme a jsme nacionalisty i ve věcech umění.*“³⁴⁵

I když se R. Tyršová pohybovala v rovině teoretické a otázkami vlastní výroby se nezabývala, její aktivity vedly k nekritickému přeceňování lidové kultury a umění a v konečné fázi ke kýčovitým výrobkům vyzdobeným hypertrofovaným pestrým lidovým ornamentem. Protože si byla vědoma, že se situaci nepodařilo zvládnout, snažila se přednáškami a články vysvětlovat svá stanoviska. Varovala před běžným přenašením vzorů z materiálu na materiál: „*Sáhlo se tedy do bohaté zásoby jablíček a karafiátů, růžic, tulipánků, točenek a srdíček na výšivkách se vyskytující, vybral se motivek ze slovácké zástěry, jiný z jihočeské pleny a jiný z hanácké úvodnice, upravilo se to trochu a překreslilo, dalo se tomu libovolné barvy a výrobku takto zdobenému dalo se označení „národního nábytku.“*“³⁴⁶

Přes kritiku pro špatné praktické výsledky a po určitém útlumu po odeznění Národopisné výstavy další vzestup zájmu o lidové tradice zaznamenáváme v době národního ohrožení po vypuknutí 1. světové války. R. 1915 byla z iniciativy R. Tyršové uspořádána výstava svérázu v pražském Obecním domě. Vedle výšivkových aplikací byly prezentovány módní oděvy s použitím lidových prvků ve střihu nebo v druhu oděvu. Ovšem v otázce masového zavedení české módy byla Tyršová pesimistická.

Už v nových společenských podmínkách první Československé republiky vydala

344 Jako dcera Jindřich Fügnera, prvního starosty Sokola, získala slušné vzdělání, které doplňovala cestami. Provdala se za Miroslava Tyrše, profesora dějin umění na UK Praha. Za své aktivity obdržela 1931 čestný doktorát UK. Viz ŠENFELDOVÁ, H.: Počátky studia lidového umění jako zdroje pro soudobé využití (R. Tyršová). In: *Počátky vědeckého národopisu a studium českého a slovenského lidového umění*. Olomouc 1983, nestr.

345 Tamtéž, nestr.

346 TYRŠOVÁ, R.: O praktickém použití lidového ornamentu českého III. Nábytek ve slohu národním. *Český lid* 8, 1899, s. 81–84.

spolu s Amalií Kožmínovou publikaci *Svéráz v zemích československých. Čechy* (1921), kde vedle popisu českých krojů rekapituluje snahy využít lidového umění v národní kultuře 19. stol. K hodnocení své generace uvedla: „Jsem si toho dobře vědoma, že se ve snaze po zachování staré selské tradice u nás zavádělo dost nevkusnosti a provedla se [...] lecjaká nejapnost. Ale je však pro naše poměry charakteristické, že značná část veřejného mínění právě tyto nejapnosti a nevkusnosti připisovala ochotně na účet celého snažení, kdežto horší triviálnosti a hříchy proti zdravému vkusu, k nám donesené módou z ciziny, prošly bez odsudku. [...] Když chceme před cizinou vystoupiti s něčím nápadně naším a svým, že sáhneme vždy zase k lidovému umění.“³⁴⁷

Problémy, které R. Tyršová a její spolupracovníci Jan Koula, Soběslav Pinkas, Jan Prousek museli řešit, zůstaly otevřené pro jejich následovníky. V podmínkách samostatného čsl. státu nastoupil moderní evropský životní styl, nicméně snahy po zdůrazňování národního cítění se znovu objevují v době protektorátu, v době národního ohrožení. Kritický postoj ke všem svérázovým snahám zaujal po druhé světové válce výtvarný teoretik a umělecký kritik Josef Vydra,³⁴⁸ nověji tyto otázky sledoval v souvislosti s výtvarným folklorismem Richard Jeřábek.³⁴⁹ Komplexní zhodnocení díla R. Tyršové provedla pražská etnoložka Irena Štěpánová.³⁵⁰

Novodobá podpora lidové výroby

Už v době před 1. světovou válkou vznikají výrobní a komerční organizace, které se snaží naplňovat cíle záchrany uměleckého řemesla a lidové výroby moderními zásadami oproštěnými od svérázového pojetí. Objevuje se proud uměleckoprůmyslového výtvarnictví a autorská umělecká tvorba. Mezi prvními organizacemi řídicími se uvedenými moderními zásadami byl **Artěl**, který se představil na výstavě Obchodní a živnostenské komory v Praze r. 1908. Jeho program „umění pro každodenní život“ zpracoval umělecký historik Václav V. Štech. Na uvedené zásady navázal Jan Kotěra a jeho žák Pavel Janák založením **Svazu českého díla** (1914), který sehrál ve vývoji českého užitého umění i lidové výroby důležitou roli. Mezi inspirační zdroje náleželo lidové výtvarné umění, odmítl historismus, secesi i svéráz. Vedle uvedených špičkových organizací vznikají další, které tak vysoké umělecké záměry nesledovaly, jako byla od r. 1909 Moravská ústředna pro lidový průmysl nebo malírny, které vznikly v Telči a Kyjově či Sdružení uměleckého průmyslu, kde se objevuje svérázová produkce. Zvyšovat kvalitu rukodělné výroby měly různé kurzy, jako např. v r. 1914 konané kurzy keramický a tkalcovský v Hodoníně při Domě umění. Snaha zřídit zde uměleckoprůmyslovou školu nebyla úspěšná.

347 TYRŠOVÁ, R.: Kroužek „České chalupy“ na Jubilejní výstavě roku 1891. *Český lid* 25, 1925, s. 8.

348 VYDRA, J.: Svéráz – letoráz – nehoráz. Tři doby a tři druhy svérázu. *Věci a lidé* 4, 1952–1953, s. 404–455.

349 JEŘÁBEK, R.: Český výtvarný folklorismus slovem a obrazem. In: *Lidové umění a dnešek*. Brno 1977, s. 87–91.

350 ŠTĚPÁNOVÁ, I.: *Renáta Tyršová*. Praha – Litomyšl 2005.

V meziválečné době se zájem soustředil na Slovensko, kde byl ustaven Komisariát pro ochranu památek, jehož předsedou se stal Dušan Jurkovič; zde pracující J. Vydra řešil otázky koncepční a A. Václavík budoval dokumentační základnu a spolupracoval se slovenskými muzei a vytvořil nové expozice Slovenského národního muzea v Martině. Vydra založil jednu z prvních revue pro užité umění *Náš směr*. Válečná doba a nedostatek materiálu v době protektorátu vedly k vytváření výrobních družstev. Např. v Uherském Hradišti vedení družstva SLUM (Slovácké lidové umění) usilovalo o vytvoření sdružení, jehož členy by se staly kromě Slovače ostatní družstva na jižní Moravě. Podobné postavení mělo pražské družstvo Dorka.

Založení Ústředí lidové a umělecké výroby

Spoluprací Svazu českého díla, družstva Dorka a hradištského SLUMu byl zkoncipován návrh na obnovu a další rozvoj lidové umělecké výroby, který byl uzákoněn dekretem prezidenta E. Beneše č. 110 z r. 1945. Byla vytvořena legislativní platforma pro novodobý vývoj tradiční rukodělné výroby v poválečném Československu. Členy nově zřizovaného Ústřední lidové a umělecké výroby se měli stát všechna dosavadní družstva a jednotlivci, kteří měli předpoklad pro některý obor lidové nebo řemeslné výroby. Vedle tzv. vzorkových dílen v Uherském Hradišti, jejichž vedoucím se stal ing. **Vladimír Bouček** (1901–1985), bývalý profesor Školy umění ve Zlíně orientovaný na průmyslové výtvarnictví a design, byla rozpracována koncepce nové organizace, která počítala s veřejnou péčí o lidovou výrobu, soukromým podnikáním a dobrovolnou účastí v nové celostátní organizaci zajišťující poradenské služby.³⁵¹ Ing. V. Bouček se snažil výrobu oprostít od úzce lokálních vazeb a základní hodnoty při obnově lidové výroby spatřoval v technologické kázní a materiálové pravdivosti. Na těchto základech bylo možné začlenit tradiční lidové výrobky do kontextu soudobé hmotné kultury. Uvedené zásady, uplatňované při budování nové organizace lidové umělecké výroby, publikoval ve svých časopiseckých pracích³⁵² i samostatně.³⁵³

ÚLUV a jeho vzorkové dílny začaly s výzkumem a dokumentací starých rukodělných technologií. Ukázalo se, že nelze mechanicky přebírat celek lidové výroby z minulosti, protože se změnilы společenské podmínky vyžadující si korelace funkční i morfologické. Cesta byla spatřována ve spolupráci s výtvarníky, kteří znali širší historické souvislosti i současné trendy průmyslového designu.

Na změnu politického systému v Československu po únoru 1948 a následnou socializaci veškerého podnikání musela reagovat i oblast lidové výroby, protože plány postavené na drobném, soukromém podnikání nešlo realizovat. Od volného členství českých a moravských družstev se vytváří centralizovaná organizace v rámci Ústřední rady družstev. Nová legislativní úprava vycházející ze změněných společenských pod-

351 BOUČEK, V.: O tradiční lidové výrobě a veřejné péči o ni. *Věci a lidé* 3, 1951–1952, s. 289–320.

352 BOUČEK, V.: Rukodělná práce v moderní hmotné kultuře. *Umění a řemesla* 1958, s. 4–9; BOUČEK, V.: Výtvarník a lidová umělecká výroba. *Umění a řemesla* 1958, s. 46–52.

353 BOUČEK, V.: *Minulost a přítomnost lidové výroby v Gottwaldovském kraji*. Gottwaldov 1957.

mínek byla včleněna do zákona 56/1957, na základě kterého bylo vytvořeno nové **Ústředí lidové umělecké výroby** (ÚLUV) a samostatná organizace sanující oblast uměleckého řemesla. Zákon definoval lidovou uměleckou výrobu jako: „*Zhotovování užitných umělecky zpracovávaných předmětů převážně z přírodních materiálů pracovníky, kteří při své tvůrčí práci pokračují v lidové umělecké tradici a naplňují při ní zkušenosti rukodělné výroby minulosti.*“

Hlavním úkolem nově zřizovaného ÚLUV bylo vedle základní výrobní a komerční činnosti provádět výzkum a dokumentaci, vyhledávat nové pracovníky, vychovávat dorost a zajišťovat propagaci výstavami a publikační činností. Vzniká samostatná hospodářská jednotka podřízená Ministerstvu kultury se třemi oblastními středisky v Uherském Hradišti, Brně a v Praze. V Uh. Hradišti vznikly dílny pro práci se dřevem a pro keramiku,³⁵⁴ součástí byla i dílna na výrobu modrotisku ve Strážnici, košíkářská dílna v Morkovicích, dílny na zpracování slámy v Lipové na Drahanské vrchovině a výrobci zpracovávající orobinec v Blatnici a Brumovicích. Brněnské středisko se specializovalo na textil a perleť.³⁵⁵

Prodej výrobků probíhal v síti prodejen „Krásná jizba“ na různých místech České republiky (Praha, Brno, Uh. Hradiště). Drobné výrobky, jako kraslice nebo slaměné výrobky, se vykupovaly přímo od výrobců, kteří nebyli pracovníky ÚLUV, ale převážná část nabízeného sortimentu byla dílem zaměstnanců organizace, kteří se profesionalizovali a po prověření se stali **mistry lidové umělecké výroby**. Výrobky vznikaly v součinnosti školeného výtvarníka a výrobce a před zařazením do prodeje byly posouzeny uměleckou komisí ÚLUV, složenou ze školených etnografů, výtvarníků a výrobců.

Ústřední periodikum ÚLUV neslo od r. 1956 název *Umění a řemesla*, kdy nahradilo starší časopis *Věci a lidé*. Vedle publikování historického materiálu časopis prezentoval také současnou produkci domácí a postupně také zahraniční. V r. 1975 ke třicátému výročí svého založení vydal ÚLUV reprezentační publikaci v několika jazykových mutacích, kde shrnuje výsledky své činnosti. V úvodní stati Josef Raban vedle historické pasáže o situaci lidové výroby v 19. stol. zdůvodňuje řešení přijaté v r. 1945 a pak 1957. Úkolem jednotné organizace s celostátní působností řízené Ministerstvem kultury bylo pečovat o správné ideové zaměření a vysokou úroveň práce lidových uměleckých výrobců spolu s výzkumnou, dokumentační, výrobní prodejní a propagační činností. Podle charakteru výrobků došlo v ÚLUV k rozdělení produkce do 4 základních vývojových stupňů: 1) Původní výroba pro původní spotřebu (krojové součásti); 2) Původní výroba pro rozšířenou spotřebu (modrotisk, zvykoslovné předměty); 3) Upravená výroba pro rozšířenou spotřebu (vyšívavý bytový textil, zdobené výrobky ze dřeva); 4) Proměněná výroba pro rozšířenou spotřebu (batika, nábytek), konstatuje J. Raban v *České lidové umělecké výrobě* (1975).

354 Členy střediska stali hrnčíři E. Ebr z Vřesovic, V. Vlček z Buchlovic a K. Hauser z Valašského Meziříčí.

355 Dílny na ruční tkaní se nacházely ve Strmilově a na Horňácku v Kuželově. Perleťářská dílna pracovala v jižních Čechách (Žirovnice).

Úpravy a proměny vyžadovaly podle J. Rabana citlivost, experiment kvalifikovaných výtvarníků, kolektivní posuzování. Ve vztahu umění a výroby byla podstatná funkce a umělecká forma byla druhotná, protože dekor a ornament není pro lidovou výrobu podstatný; tím je přírodní materiál, poctivá technologie, harmonie, rytmus a barevnost. Regionální výzdobné typy se nekopírovaly, ale nové varianty vycházely ze základních tvarů.

Pro J. Jančáře je lidová výroba součástí našich kulturních a národní tradic. Rukodělné technologie jsou v podstatě historicky ukončeným jevem, jehož některé složky se podařilo převést do současnosti. Současné využívání principů lidové výroby J. Jančář chápe jako sebeobranu před jednostranností průmyslové civilizace.³⁵⁶

Politické a společenské změny, které přinesl r. 1989, zasáhly celou českou společnost. Možnost soukromého podnikání a nedostatek finančních prostředků vedly Ministerstvo kultury na počátku 90. let 20. stol. k postupnému zrušení ÚLUV, i když byly předkládány různé projekty k jeho záchraně a udržení se změněným posláním, jak tomu bylo v sousedních zemích.³⁵⁷ Dokumentační fondy ÚLUV byly předány do Národopisného oddělení Národního muzea v Praze (z Čech) a do Valašského muzea v přírodě (z Moravy a Slezska). Podpora rukodělné výroby nabyla v české republice nových forem, které jsou nastíněny v 8. kapitole.

Literatura

TYRŠOVÁ, Renáta – KOŽMÍNOVÁ, Amalie: *Svéráz v zemích československých (Čechy)*. Plzeň 1921; VYDRA, Josef: Svéráz – letoráz – nehoráz. Tři doby a tři druhy svérazu. *Věci a lidé* 4, 1952–1953, s. 404–455; BOUČEK, Vladimír: *Minulost a přítomnost lidové výroby v Gottwaldovském kraji*. Gottwaldov 1957; STANO, Pavol: Ľudová umelecká výroba na Slovensku. (Vývoj záujmu, výskyt, súčasný stav) 1–3. *Slovenský národopis* 18, 1970, s. 323–365; 18, 1970, s. 503–551; 19, 1971, s. 83–148; BROUČEK, Stanislav: *České národopisné hnutí na konci 19. století*. Praha 1979; JANČÁŘ, Josef: *Lidová rukodělná výroba na Moravě*. Strážnice 1988; BROUČEK, Stanislav a kol.: *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895*. Praha 1995; PECHOVÁ, Jarmila: Vývoj tradičních řemesel a péče o ně ve 20. století. *Folia ethnographica* 38, 2004, s. 37–52; ŠTĚPÁNOVÁ, Irena: *Renáta Tyršová*. Praha – Litomyšl 2005; ŠIMŠA, Martin: *Nositelé tradice lidových řemesel I*. Strážnice 2007; ŽIŽKOVÁ, Lenka: Slavné počátky a neslavné konce Krásné jizby a Ústředí lidové umělecké výroby. *Národopisná revue* 18, 2008, s. 127–134; KALINOVÁ, Alena: Svérázový ornament a jeho uplatnění. *Folia ethnographica* 45, 2011, s. 101–118.

356 JANČÁŘ, J.: *Lidová rukodělná výroba na Moravě*. Strážnice 1988.

357 MINAŘÍKOVÁ, B.: Gól do vlastní branky. *Umění a řemesla* 1998, č. 3, s. 65–67; ŽIŽKOVÁ, L.: Slavné počátky a neslavné konce Krásné jizby a Ústředí lidové umělecké výroby. *Národopisná revue* 18, 2008, s. 127–134.